

Başar tarixində insanlığın keçdiyi inkişaf yollarına nəzər salmaq, onun yüksəliş mərhələlərinə seyahət etmək olduqca mənalı və maraqlıdır. Çünki bu inkişaf yollarında böyük sivilizasiyanın əsasları həkk olunmuşdur. Eyni zamanda ayrı-ayrı dahi insanların, şairlərin, ziyalıların, din xadimlərinin və xüsusilə də alimlərin keçdiyi mənalı və çoxşaxəli həyat yolunu öyrənməyin və onu təbliğ etməyin müasir zamanımızda olduqca mühüm əxlaq-mənəvi əhəmiyyəti vardır. Xüsusilə də indiki gənc nəsil üçün AMEA-nın müxbir üzvi, tarix elmləri doktoru, professor Vəli Hüseyn oğlu Əliyevin keçdiyi mənalı həyat və elmi-pedaqoji fəaliyyəti örnək olmalıdır.

Ustad arxeoloq, zəhmətkeş alim, qayğıkeş ziyalı olan Vəli müəllimin bu günlərdə 80 yaşı tamam olur. Vəli müəllim ilə ilk dəfə 1971-ci il aprelin 1-də Azərbaycan Elmlər Akademiyasının Tarix İnstitutunda tanış olmuşam. Azərbaycanın görkəmli paleolitşünas alimi Məmmədali Hüseynov məni Vəli müəllimlə tanış edəndə bildirdi ki, Vəli müəllim olduqca zəhmətkeş və işgüzar arxeoloqdur. Həmin vaxtdan 45 il keçir. Otuz vaxt ərzində

miyasının Tarix İnstitutunun Elmi Şurasında "Azərbaycanda tunc dövrü boyalı qablar mədəniyyəti" adlı namizədlik dissertasiyası müdafiə edib tarix elmləri namizədi alimlik dərəcəsi almışdır. O, 1984-cü ildə Gürcüstan Respublikasının Tbilisi şəhərində Gürcüstan Elmlər Akademiyasının İ.A.Cavaxişvili adına Tarix, Arxeologiya və Etnoqrafiya İnstitutunun Elmi Şurasında "Azərbaycanın orta tunc dövrü tayfalarının mədə-

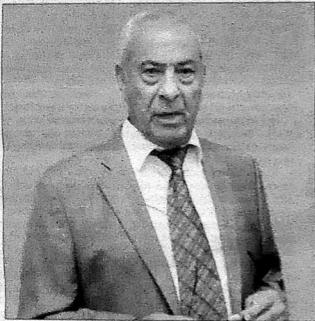
li abidələrinin öyrənilməsi sahəsində faydalı tədqiqat işləri aparmışdır.

Professor V. Əliyev Azərbaycan miladından əvvəl II-I minillikləri əhatə edən qədim şəhər mədəniyyəti, ilk tunc dövrü Kür-Araz mədəniyyəti, orta tunc dövrü Boyalı qablar mədəniyyəti, son tunc və ilk demir dövrü Xocalı-Gədəbəy mədəniyyəti, Cənubi Azərbaycanın tunc dövrü mədəniyyətləri, qayaüstü təsvirlər və erkən piktoqrafik yazı mədəniyyəti, qədim

türk soykökü dövründə - e.ə. IV-III minilliklərdə Azərbaycan xalqının etnogenezi formalaşmağa başlamışdır.

Azərbaycanın erkən şəhər mədəniyyəti abidələrinin tədqiqi V.Əliyevin adı ilə bağlı olub, onun ən dəyərli elmi nailiyyətidir. O, Naxçıvan MR-dakı İkinci Kəltəpə, Oğlanqala, Şaxtaxtı-Govurqala, Qazaqçı qalası, Gilan-Plovtopə ilkin şəhər mərkəzlərində, Naxçıvan şəhərinin tunc dövrü nekropolunda, Çalxanqala, Vayxır-Govurqala, Əznəbörd və b. qədim qala-şəhərləri abidələrində müdafiə istehkamlarında apardığı arxeoloji tədqiqatlar əsasında Azərbaycanada e.ə III-II minilliklərdə iri tayfa itifaqlarına-erkən dövlət qurumlarına məxsus qədim şəhər mərkəzlərinin yarandığını sübut etmişdir.

NAXÇIVAN ARXEOLoji MƏKTƏBINİN USTADI

Vəli müəllimlə daha yaxından tanış olmuş və onun etdiyi meruzə və çıxışlara diqqətlə qulaq asmışam. Vəli müəllimin uşaqlıq illəri Qərbi Azərbaycanın Zəngəzur mahalı, Sisiyan rayonunun Şıxlar kəndində keçmişdir. Zəngəzur mahalının Sisiyan ərazisi olduqca səfəli diyarlardan bəndir. Vəli müəllim ibtidai təhsilini Sisiyan rayonunun Şıxlar kəndində almışdır.

1948-1949-cu illərdə Ermənistanın Zəngəzur mahalındakı azərbaycanlılara qarşı deportasiya siyasəti nəticəsində Vəli Əliyev ailəsi ilə birlikdə Azərbaycanın Şəki şəhərinə köçmüşlər. Vəli müəllim orta məktəbi və Şəki şəhər Pedaqoji texnikumunu qurtardıqdan sonra 1954-cü ildə Azərbaycan Dövlət Universitetinin tarix fakültəsinə daxil olmuşdur. 1959-cu ildə Vəli Əliyev Azərbaycan Dövlət Universitetinin tarix fakültəsinə qurtararaq Azərbaycan Respublikasının Elmlər Akademiyasının Tarix İnstitutunda işləməyə başlamışdır.

Vəli Əliyev 1966-cı ildə Azərbaycan Elmlər Akade-

miyasının Tarix İnstitutunun Elmi Şurasında "Azərbaycanda tunc dövrü boyalı qablar mədəniyyəti" adlı doktorluq dissertasiyasını müdafiə edərək tarix elmləri doktoru alimlik dərəcəsi almışdır. Professor Vəli Əliyev 1990-cı ildən etibarən Azərbaycan EA Arxeologiya və Etnoqrafiya İnstitutunun "Tunc və ilk demir dövrü" arxeologiyası şöbəsinə rəhbərlik edir. O eyni zamanda 1997-ci ildən başlayaraq N.Tusi adına Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universitetində Ümumi tarix kafedrasının rəhbəri vəzifəsində işləyir.

Professor Vəli Əliyev 2003-cü ildə Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının müxbir üzvi seçilmişdir. Alim Arxeologiya və Etnoqrafiya İnstitutunun baş planında olan "Naxçıvan Muxtar Respublikasının maddi mədəniyyəti" mövzusunun əsas tədqiqatçısı və Naxçıvan arxeoloji ekspedisiyasının rəhbəridir. O, Naxçıvan arxeoloji ekspedisiyasına başçılıq edərək 57 ilə yaxındır ki, bu ərazidə qədim və orta əsr abidələri üzrə elmi tədqiqat işləri aparır. Həmçinin, Abşeron, Astara, Lenk, Qazax, Xaçbulaq, Füzuli, Şəki-Balakən və b. bölgələrin arxeolo-

gi abidələrinin öyrənilməsi sahəsində faydalı tədqiqat işləri aparmışdır. Professor V. Əliyev Azərbaycan miladından əvvəl II-I minillikləri əhatə edən qədim şəhər mədəniyyəti, ilk tunc dövrü Kür-Araz mədəniyyəti, orta tunc dövrü Boyalı qablar mədəniyyəti, son tunc və ilk demir dövrü Xocalı-Gədəbəy mədəniyyəti, Cənubi Azərbaycanın tunc dövrü mədəniyyətləri, qayaüstü təsvirlər və erkən piktoqrafik yazı mədəniyyəti, qədim tayfa itifaqlarının dövlət qurumlarının təkamülü, Azərbaycan xalqının iri etnik formalaşması-etnogenezi, və s. mühüm problemlər üzrə geniş planda elmi-tədqiqat işləri aparır. O, Naxçıvan Muxtar Respublikası ərazisində erkən şəhər mədəniyyəti mərkəzlərini aşkara çıxarmış, qədim dövlətçiliyin yaranması problemi üzrə illərdə gərgin elmi tədqiqatlar aparmış. Azərbaycan tarixinə türkçülükə bağlı çox mühüm elmi yenilik gətirmişdir.

Professor V.Əliyev 1960-1980-ci illərdə apardığı gərgin və səmərəli axtarışlar sayəsində Naxçıvan Muxtar Respublikası ərazisində 500-dən artıq yeni tarixi abidələri aşkara çıxarmışdır. O, Naxçıvan MR ərazisində eneolit, tunc, ilk demir, antik və orta əsrlər dövrü abidələrində apardığı tədqiqatlar nəticəsində əldə etdiyi elmi nailiyyətlər - Azərbaycan, ələcadə Qalqaz və Yaxın Şərq ölkələri arxeologiyasının bir sıra problem məsələlərinin öyrənilməsi üçün çox mühüm əhəmiyyəti malkiddir. O, Naxçıvan çayı vadisindəki Kəltəpə adlı yaşayış yerlərində, Şəurda Ovçularbəsi, Sədərək, Xalac, Maxta, Daşarx və b. eneolit-tunc dövrü abidələrində apardığı arxeoloji tədqiqatlarda əldə etdiyi materiallara əsaslanaraq Naxçıvanda, bütövlükdə Qalqazda, Ön Asiyada - Anadoluda, Suriyada və Fələstində e.ə. IV-III minilliklərdə geniş yayılmış Kür-Araz mədəniyyətinin qədim Naxçıvanda, Qarabağda və Urmiyada yerli oluqraq ekiməldar tayfaların eneolit mədəniyyəti əsasında təkamül tapdığını müəyyən etmişdir. V.H.Əliyevin İkrinca Ön Asiyada - Anadoluda, Yaxın Şərqdə - Mesopotamiyada erkən sivilizasiyanın təkamülündə əhəmiyyətli rol oynamış Kür-Araz mədəniyyəti

Professor V.Əliyev Ordubad rayonu ərazisində Qapıcıq-Gəmiqaya zirvəsinin cənubunda, dəniz səviyyəsindən 3500-3700 m. yüksəklikdə qədim Naxçıvan mədəniyyətinin qayaüstü təsvirlərini - petroqlifləri (e.ə. VII-II minilliklər) aşkara çıxarıb tədqiq etmişdir. Gəmiqaya petroqliflərinin Naxçıvanın qədim türk nəsillərinin piktoqrafik yazı mədəniyyəti olduğunu sübut etmişdir.

Professor V.Əliyevin elmi əsərləri Azərbaycanda və xarici ölkələrdə (Pakistan, Rusiyada, Ukraynada, Gürcüstanda, Özbəkistanda, Çexiyada və s.) nəşr edilmişdir. O, dəyərli monoqrafiyaların (Tarixin izləri ilə. Bakı, 1975, 5 ç.v.; Azərbaycanın tunc dövrü boyalı qablar mədəniyyəti. Bakı, 1977, 10 ç.v.; Qədim Naxçıvan. Bakı, 1979, 4 ç.v.; Kultura epoxi sredni bronzi Azerbaycana. Bakı, 1991, 15 ç.v.; Ağsunun tarixi səhifələri. Bakı, 2001, 94 s.; Naxçıvan Azərbaycan tarixi diyarıdır. Bakı, 2002, 20 ç.v.; Gəmiqaya. Bakı, 2005, 147 s.; Naxçıvanın Qədim qala şəhərləri. Bakı, 2012, s.191; Qədim Qarabağ. Bakı, 2013, 15 ç.v.); 300-ə qədər elmi və çoxüldü elmi-populyar publisistik məqalələrin və orta məktəb dərsliklərinin (Qədim dünya tarixi. Bakı, 2015, VI sinif dərsliyi (271 s.); Azərbaycan tarixi. Bakı, 2015, VI sinif dərsliyi (142 s.)) müəllifidir. Professor V.H.Əliyevin respublikada və xaricdə nüfuzlu elmi nəşrlərdə dərc edilmiş əsərləri Azərbaycan və dünya alimləri tərəfindən bir mənbə kimi istifadə olunur, istinadlar verilir. Əsərləri akademik nəşrə hazırlanan çoxillik "Azərbaycan tarixi", "Azərbaycan arxeologiyası" və "Azərbaycan incəsənət tarixi" üçün əsas material kimi istifadə edilir.

(Davamı 7-ci səhifədə)

NAXÇIVAN ARXEOLOJİ MƏKTƏBİNİN USTADI

(Əvvəlki 6-cı səhifədə)

Professor V.Əliyevin elmi təşkilatçılıq və elmi-pedaqoji fəaliyyəti xüsusilə təqdirəlayiqdir. O, Naxçıvan Muxtar Respublikası maddi mədəniyyətinin, həmçinin bütövlükdə Azərbaycanın tunc və ilk dəmir dövrü abidələrinin tədqiqi üzrə çox mühüm elmi məktəb yaratmışdır.

Tədqiqatçının elmi rəhbərliyi altında tarix, memarlıq elmləri doktorları və namizədləri yetişmişdir. Onların sırasında AMEA-nin müxbir üzvü adı alanlar var. Professor V.Əliyev Azərbaycan arxeologiyasına, qədim tarixinə, folkloruna, memarlığına aid monoqrafik əsərlərin redaktoru və rəyçisi olmuşdur. O, Azərbaycanın qədim mədəniyyətini beynəlxalq aləmdə tanımaq üçün İran, Türkiyə, İngiltərə, ABŞ, Pakistan, Orta Asiya, Rusiya, Gürcüstan alimləri ilə sıx əməkdaşlıq əlaqələri saxlayır.

V.Əliyev YUNESKO xətti ilə Pakistan İslam Respublikasında (Lahor şəhəri) 1993-cü ildə keçirilən beynəlxalq simpoziumda, Naxçıvanın İslam mədəniyyəti abidələri haqqında 1994-1997-ci illərdə Azərbaycan Tarixi Tədqiqatçılarının Müstəqil Assosiasiyasının, YUNOKAL Xəzər LTD (ABŞ) və Azərbaycan Respublikası EA-nın birgə Beynəlxalq Bakı simpoziumunda, "Qafqaz və Mərkəzi Asiya Beynəlxalq Araşdırmalar İnstitutu, Azərbaycan Tarixi Departamentinin" konfransında, Naxçıvan şəhərində "Uluslararası qaynaqlarında Naxçıvan" beynəlxalq simpoziumunda və

Tbilisi şəhərində (1997) "Qafqaz arxeologiyası: yeni kəşflər və perspektivlər"inə həsr olunmuş beynəlxalq konfransda Azərbaycan tarixinin mühüm problem məsələləri, Azərbaycanın tarixi mədəni-iqtisadi əlaqələri ilə bağlı məruzələri etmişdir. O, 2012-ci ildə (17-21 sentyabr) İtaliyanın Milan şəhərində IV Beynəlxalq Türk mədəniyyət, incəsənət və mədəni irsin mühafizəsi (arxeologiya, incəsənət, tarix, tarixi memarlıq, elm, tarix və folklor) problemi üzrə keçirilən simpoziumda "Elm və sərği şurası"nın sədri olmuş, "Azərbaycanın qədim şəhər mədəniyyəti" mövzusunda, 2012-ci ildə (10-13 oktyabr) Bakıda Atatürk Universiteti ESRUC Konsorsiumunda "Uluslararası Doğu Anadolu-Güney Qafqaz mədəniyyəti" mövzusunda keçirilən Beynəlxalq simpoziumda, 2012-ci ilin oktyabr ayında Azərbaycanda, Salyan şəhərində keçirilən Beynəlxalq konfransda "Muğanın qədim mədəniyyətlərinin Azərbaycan tarixində yeri" mövzusunda, Azərbaycanın Ağsu şəhərində keçirilən 2012-ci ildə (2-5 oktyabr) IV Beynəlxalq Avrasiya Arxeologiyası Konfransında "Azərbaycanın qədim şəhər mədəniyyəti" mövzusunda, Bakıda Şirvanşahlar sarayında keçirilən 2012-ci ildə (18 oktyabr) "Dədə Qorqud Yurdu Bayrut Azərbaycan və Türkiyə mədəni əlaqələri"ne həsr olunmuş Beynəlxalq simpoziumda məruzə etmişdir.

Professor V.Əliyev 2012-ci ildə (15 dekabr) İsveç krallığının Malmö şəhərində keçirilən Dünya Azərbay-

canlılarının Milli Birliyi Konqresinin forumunda, Bakıda Qafqaz Universitetində keçirilən (2013-cü il iyun) VII Beynəlxalq "Türk mədəniyyəti, incəsənəti və mədəni irsin mühafizəsi" simpoziumunda, Azərbaycan Müəllimlər İnstitutunda keçirilən 2013-cü il 25-26 oktyabr Tarixi mədəni irsin tədqiqi, tədrisi, təbliği, mühafizəsi və diyaşunasılaşdırma işinin təşkilində təhsil müəssisələrinin rolu "Respublika Konfransında, Türkiyənin Bayburt şəhərində (2013-cü il 7-12 iyul) XIX Beynəlxalq Dədə Qorqud festivalında, Bakıda AMEA-da "Türkiyə Cümhuriyyətinin 90 illiyi" münasibəti ilə keçirilən (20 oktyabr 2013-cü il) Beynəlxalq Konfransda iştirak etmişdir.

Professor V.Əliyev 2001-ci ildən "Pakistan və Mərkəzi Asiya Elmi Assosiasiyası"nın və "Azərbaycanşünaslar Beynəlxalq Azərbaycan Diaspora Cəmiyyətinin Müstəqil Birliyi Şurası"nın üzvüdür. O, Azərbaycan Ağsaqqallar Şurasının üzvü kimi Respublikanın ictimai, siyasi və mədəni həyatının inkişafında fəal çalışır və qayğıkeş ziyalı mövqeyində durur.

Professor Vəli Əliyevin gərgin fəaliyyəti nəticəsində hazırda o, Naxçıvan arxeoloji məktəbinin banisi hesab olunur. Alimə yeni-yeni yaradıcılıq uğurları, möhkəm can sağlığı arzulayır və 80 illik yubileyiniz mübarək olsun deyirik.

Əsədulla Cəfərov
AMEA-nın Arxeologiya və
Etnoqrafika İnstitutunun şöbə
müdürü, tarix elmləri doktoru